

Проф. др Драган Станимировић

UDK 94(44)"1789"

UDK 323(44)

DOI: 10.5281/zenodo.14425855

Прештампан чланак¹

ФРАНЦУСКА РЕВОЛУЦИЈА 1789. И САВРЕМЕНОСТ

Велика француска револуција из 1789. неугасивом лучом осветљава 200 година савремено раздобље историје, нову еру цивилизације. И већ 200 година показује нове могућности слободе и слободу нове могућности и отвара нове видике док открива све дуже и све тамније сенке прошлог ропства, које смешта у музеј историје. Показујући два лика историје — царство ропства и царство слободе — овај прометејски чин има објективну и субјективну вредност. Релативно објективну самосталну вредност има као сваки повесни догађај. У исти мах се прелама различито у различитим људима, сразмерно развитку њиховог субјективног знања и њихових субјективних потреба. Са променом животних односа људи мењају се и њихове мисли, њихове представе. Отуда велике разлике у оцени свих елемената револуције из 1789., две стотине година заблуда и илузија људи, које су неизбежне илузије епохе. Отуда све изгледа исто као тада — слобода, једнакост, братство — и више ништа не изгледа исто. *Liberté, égalité, fraternité* — имали су 1789. значења која сада немају, а 1989. имају значења која тада нису имали.

¹ Овај рад објављен је у Зборнику радова Правног факултета у Нишу број 29/1989, стр. 77-80. Драган Станимировић био је необичан и веома наочит професор. На његовим предавањима и испитима владао је „позоришни дух“. Као поклоник лепе мисли и речи, афирмисао је беседништво, не само на Правном факултету Универзитета у Нишу, већ међ правницима уопште. У свим приликама у којима је професор Станимировић говорио, настојао сам да будем пажљив слушалац. Неколико разговора са професором Станимировићем остаће трајно у мом памћењу. У једној прилици, мало пре упокојења, рекао ми је: „Нисам више Станимировић, опет сам Мацакања“. Био је сироче из породице Мацакања, нестале у усташком погрому, а дечак Драган уточиште је пронашао у породици Станимировић. Професор Мацакања је свесно и несвесно био окренут према „Небу“, а најбољи су они професори у чијем се друштву откривају путеви и видници микрокосмоса. (Белешка главног и одговорног уредника часописа „Правни хоризонти“)

Велика француска револуција из 1789. јединствена је и по свом универзалном доприносу развоју човечанства. Она је јединствена не само зато што је непоновљива, јер се у много чему поновила у различитим револуцијама. Јединствена је и по томе што је била непоновљиви саже-так свих дотадашњих захтева за људском слободом. И по захтевима за слободу и права човека, и по начину на који је истакла те захтеве, била је од прворазредног повесносветског значаја. Овај узлет буне у слободу пробудио је наугасиве наде и нештољиве жеље напредног човечанства једном објавом неупоредивог чара слободе — *Déclaration des droits de l'homme et du citoyen* од 26. августа 1789. — која је 1791. постала део револуционарног устава.

Ова повеља означила је крај једне и почетак друге епохе. Означила, а не обезбедила; као што су у крилу старог друштва настајали елементи новог, у жилама новог друштва текла је и крв старог друштва. Али, не умањује значај повеље то што није била сасвим нова (оригинална) и што није променила свет — повеља је нужно ограничена колико је ограничено друштво у коме је њен материјални темељ. Као што ранији друштвени развој није заслуга повеље, ни каснија кретања друштва нису кривица повеље.

Али, као што је настанак Повеље био неминован, њеи опстанак био је неизбежан.

Порекло идеја о слободама и правима људи налази се у стварном друштвеном животу. С настанком класног друштва и државе, стварност слободе прелази у теорију, јер сви елементи слободе нису тиме били укинута. Прве развијене теорије о слободама и правима налазимо у античком друштву почев од Сократа и софиста. Феудализам развија слободу као привилегије, било религијске, било световне (*Magna Charta Libertatum* из 1215, на пример). Тек с развојем првих елемената грађанског друштва јављају се развијеније теорије о правима и слободама, најпре у рационализму и просветитељству. У Енглеској се јавља и стварни покрет, у време буржоаске револуције, кад левелери, који су заступали мишљење да су људи од рођења слободни и међусобно једнаки, захтевају: опште бирачко право, укидање монархије и повраћај „ограђене“ земље сељацима Енглеска револуција подариће 1679. године *Habeas Corpus Act*, темељ ефикасне заштите слободе. Стотинак година касније, енглески поданици у Америци усвојили су на Континенталном конгресу 4. јула 1776. године Декларацију о независности. Лок и Русо побудили су Џеферсона да изрази схватања и осећања већине Американаца као начела Прогласа: „Ми сматрамо, да су очигледне и неоспорне

ове истине: да су сви људи створени као међу собом једнаки; да им је Створитељ дао извесна неотуђива права; да међу таква права спадају право на живот, право на слободу и право на тражење среће". На истим теоријским темељима, рационализму и просветитељству, (посебно је то *Rousseau: Du contrat social; „principes du droit politique"*, 1762), као и Проглас о независности, настаје 1789. године Декларација о правима човека и грађанина. Исти су и практични, материјални темељи: пресахли новчани извори. Енглеска је попила „најскупљи чај" пошто је увела „пет недношљивих закона". Француска је за решење криза, глади и беспарице, сазвала 5. маја 1789. главне сталеже, први пут после 175 година, а трећи staleж се 17. јуна прогласио Уставотворном скупштином и, започевши револуцију, 26. августа донео *Déclaration des droits*.

Велика историјска објава слободе, ова повеља, излаже „при- родна, неотуђива и света права човека" (*dans une déclaration solennelle, les droits naturels, inaliénable et sacrés de l'homme*). „Људи се рађају и живе слободни и једнаки у правима; друштвене разлике могу бити засноване само на заједничкој користи", проглашава први члан. У другом члану: „Циљ сваког политичког удруживања је очување природних и непоништивих права човека; та права су: слобода, својина, сигурност и отпор насиљу". Слобода? „Слобода се састоји у моћи да се чини све што не смета другом. Тако, остварење природних права сваког човека има само оне границе које осигуравају другим члановима друштва уживање тих истих права; ове границе могу се ограничити само законом". Такође су прописане слободе мисли, говора, штампе, уверења и вере, те кривична заштита. Проглашено је да начело суверености почива суштински у нацији. Право својине проглашено је неприкосновеним и светим.

После 160 година, достигнућа француске револуције нашла су своје место у великој међународној породици. Генерална скупштина Уједињених нација усвојила је 10. децембра 1948. године Општу декларацију о правима човека. Општа декларација полази од признавања „урођеног достојанства и једнаких и неотуђивих права свих чланова људске породице" за „темељ слободе, правде и мира у свету". У првом члану прописује: „Сва људска бића рађају се слободна и једнака у достојанству и правима". Општа декларација одређује да свако има право на живот, слободу и личну безбедност (члан 3), право на слободу кретања и избора становања (члан 13), право да поседује имовину (члан 17), на слободу мишљења, изражавања и обавештавања, право на слободу збора и удруживања, право на рад и на слободан избор запослења, право на слободу мисли, савести и вере, право на заштиту својих права.

Ограничења слободе и права могу бити само она која су предвиђена законом „у циљу обезбеђења нужног признања и поштовања права и слобода других” (члан 29). Али, дотле има још пуно догађаја.

Наиме, објава слободе није стварна слобода. Објава права није и стварно право. Али, у револуционарном заносу објава (проглас, повеља, декларација) има привид стварности. Чак и владајућа класа у почетку уображава да *liberté, égalité i fraternité* јесу ликови стварности. То је могуће зато што њени интереси у обарању феудалне владавине јесу стварни интереси свих потчињених класа, дакле заједнички интереси. Шта више, буржоазија мора дати привид својим интересима као општим интересима, да би остварила своје циљеве. Чим се буржоазија усталичила на власти, привид општег интереса отпада с развојем њене власти као посебне класе на власти и с развојем осталих потчињених класа као емпиријски потчињених.

Велика француска револуција била је револуционарна еманципација друштва од феудалних окова. Али њена револуционарност, као и проглашени *liberté-égalité-droits de l'homme-fratèmité*, били су ограничени њеним реалним социјалним бићем. Њена еманципација била је политичка еманципација, свођење човека на члана грађанског друштва, егоистичну особу и, с друге стране, на грађанина, на моралну особу. Њена слобода била је слобода капитала, универзализована слободна конкуренција, универзално слободно тржиште. Чим се учврстила на власти буржоазија је укинула чак и само прокламована права и слободе.

Она револуционарна скупштина, која је 1789. усвојила чувену Повељу, већ 1791. забранила је удружења радника и штрајкове (као и кривични законик 1810. године — *Code pénal*). Забрана је потрајала до 1884. У економски развијенијој Енглеској, по логици да се економске чињенице преображавају у законске чињенице, парламент 1825. укида законе о забрани радничких удружења. Уосталом, ни француски републикански устав није се спроводио.

Чак ни опште демократске слободе нису оствариване до краја деветнаестог века. Разни цензуси (по основу имовине, места становања, школском образовању), кројење изборних округа, право вета — све је то ограничавало политичку демократију. У колевци парламентарне демократије, у Енглеској, жене добијају право гласа тек 1918, с тим што је старосна граница спуштена на 18 година тек 1966. У земљи Декларације о правима човека и грађанина тек после Другог светског рата жене добијају право гласа; ипак пре него у Швајцарској, где баш жене гласају против свог права гласа све до 1971.

У међународној заједници, после Опште декларације о правима човека, најзначајнији акти Уједињених нација јесу међународни пактови о правима човека: 1. Међународни пакт о економским, социјалним и културним правима и 2. Међународни пакт о грађанским и политичким правима. Оба пакта ступила су на снагу 1976. Веома су значајне и конвенције о спречавању и кажњавању злочина геноцида (ступила на снагу 1951), о апартхејду (1973), о укидању свих облика дискриминације према женама (1981), о правима радника. И Општа декларација и наведени пактови и конвенције добили су много на значају од 1960. године, од када се више од 60 (шездесет) земаља ослободило од колонијалне зависности.

Dr DRAGAN STANIMIROVIĆ,
Prof, à la Faculté de droit à Nis

LA RÉVOLUTION FRANÇAISE DE 1789 ET LE TEMPS MODERNE

Avec sa torche toujours flamboyante la Grande Révolution française de 1789 éclaire ces deux cents années de l'histoire de l'époque moderne, la nouvelle ère de la civilisation humaine. Pendant ces deux cents années elle montre de nouvelles possibilités de la liberté. La liberté de nouvelles possibilités aussi. En même temps en découvrant de plus en plus longues et de plus en plus sombres ombrages de l'esclavage passé, qu'elle dépose au musée de l'histoire, elle ouvre de nouveaux horizons. En montrant deux visages de l'histoire — le royaume de l'esclavage et le royaume de la liberté — cet acte de Prométhée a une valeur objective et une valeur subjective. Comme un événement historique, elle a une valeur relativement objective. Elle se reflète différemment chez des gens différents, proportionnellement au développement de leurs connaissances subjectives et à leurs besoins subjectifs, Avec le changement des conditions de vie des hommes changent aussi leurs pensées, leurs idées. De là la grande différence dans l'évaluation de tous les éléments de la révolution de 1789- Ce sont deux cents années de oréjets et d'illusions des gens, qui sont des illusions inévitables de l'époque. De là, tout nous paraît comme auparavant — liberté, égalité, fraternité — et rien n'a plus l'air d'avant. Liberté, Égalité, Fraternité ont eu en 1789 des significations qu'elles n'ont pas maintenant. En 1989 elles ont des significations qu'elles n'avaient pas à cette époque.

Par sa contribution universelle au développement de l'humanité, la Grande révolution française de 1789 est unique. Elle est unique non seulement parce qu'elle est irrépetable, en beaucoup d'éléments elle s'est répétée au cours des révolutions différentes. Elle est unique parce qu'elle a été la synthèse irrépetable de toutes les aspirations précédentes pour la liberté humaine. Aussi bien par ses exigences pour les libertés et pour les droits de l'homme que par la façon dont elle les a exprimé, elle a été d'une importance historique de première ordre. Cet envol vers la liberté a réveillé des espoirs flamboyants et des désirs ardents de toute humanité progressiste par la déclaration d'un charme libertaire incomparable — la Déclaration des droits et du citoyen du 26 août 1789, qui en 1791 est devenue la partie intégrante de la Constitution.

Cette déclaration a marqué la fin d'une époque et le commencement de l'autre. Elle a marqué, pas assuré; et, comme au sein de la société ancienne naissaient des éléments du nouveau, ainsi dans les veines de la société nouvelle coule le

sang de la société ancienne. Le fait que la déclaration n'a pas été tout à fait une nouveauté absolument originale et quelle n'a pas changé le monde ne diminue pas son importance — la déclaration est obligatoirement bornée dans la même mesure dans laquelle est bornée la société où se trouve son fondement matériel. Ainsi que le développement social précédant n'est pas le mérite de la déclaration, de même les mouvements sociaux postérieurs ne sont pas son défaut. Comme l'apparition de la Déclaration était inévitable, ainsi était inévitable sa survivance.

L'origine des idées sur les libertés et sur les droits de l'homme se trouve dans la vie sociale réelle. Avec la création de la société de classe et de l'Etat, la réalité de la liberté passe à la théorie, parce que tous les éléments de la liberté n'en étaient pas supprimés. Les premières théories développées sur la liberté et sur les droits nous rencontrons dans la société antique, depuis Socrate et des sophistes. Le féodalisme développe les libertés comme des privilèges, soit religieux, soit laïques (Magna Charta Libertatum de l'année 1215, par exemple). C'est seulement avec le développement des premiers éléments de la société bourgeoise qu'apparaissent des théories plus élaborées sur les droits et libertés tout d'abord à l'époque du Rationalisme et du Siècle des philosophes. En Angleterre apparaît le mouvement réel, à l'époque de la révolution bourgeoise, lorsque les Levelers, qui soutenaient la pensée que les hommes sont libres par la naissance-même et égaux entre eux, exigent: le droit électoral libre, la suppression de la monarchie et le retour des terres aux paysans. La révolution anglaise fera le cadeau de Habeas Corpus Act en 1679, un fondement de la protection efficace de la liberté. Une centaine d'années plus tard les sujets anglais en Amérique ont adopté au cours du Congrès Continental le 4 juillet 1776 la Déclaration de l'indépendance. Locke et Rousseau ont inspiré Jefferson d'exprimer les idées et les sentiments de la majorité des Américains à travers les principes de la Déclaration: »Nous estimons que ces vérités sont claires et indubitables: que tous les hommes sont créés égaux entre eux; que le Créateur leur a donné certains droits inaliénables; que dans ces droits sont le droit à la vie, le droit à la liberté et le droit de chercher le bonheur.« Sur les mêmes fondements théoriques — le Rationalisme et le Siècle des philosophes (particulièrement Rousseau: »Contrat social« de 1762) — comme la Déclaration d'indépendance, paraît en 1789 la Déclaration des droits de l'homme et du citoyen. Les fondements matériels et pratiques sont les mêmes: les sources financières sèches. L'Angleterre a bu »son plus cher thé« en introduisant les »cinq insupportables lois«. La France, pour résoudre la crise, la famine et les finances, 175 années après, pour la première fois, a convoqué les Etats généraux le 5 mai 1789; le

17 juin, les Tiers se sont déclarés l'Assemblée nationale constituante, déclenchant la Révolution et le 26 août ont proclamé la Déclaration des droits de l'homme et du citoyen.

La grande déclaration historique de la liberté, cette Déclaration expose aies droits naturels, inaliénables et sacrés de l'homme». »Les hommes naissent et demeurent libres et égaux en droits; les distinctions sociales ne peuvent être fondées que sur l'utilité commune», proclame l'article premier. Dans le deuxième: "Le but de toute association politique est la conservation des droits naturels et imprescriptibles de l'homme; ces droits sont; 4a liberté, la propriété, la sûreté et la résistance à l'oppression.»

"La liberté? "La liberté consiste

à pouvoir faire tout ce qui ne nuit pas à autrui. Ainsi, l'exercice des droits naturels de chaque homme n'a de bornes que celles qui assurent aux autres membres de la société la jouissance de ces mêmes droits; ces bornes ne peuvent être déterminées que par la loi» (Art. 4). La libre communication des pensées et des opinions, le pouvoir de parler, écrire et imprimer librement, la liberté des opinions religieuses, ainsi que la liberté de la protection juridique, étaient prescrites. Il a été déclaré aussi que "le principe de toute souveraineté réside essentiellement dans la nation». Le droit de la propriété est déclaré inviolable et sacré.

Cent soixante années après les portées de la révolution française ont trouvé leur place dans la grande famille internationale. L'Assemblée générale des Nations Unies, le 10 décembre 1948, a adopté la Déclaration universelle des droits de l'homme. La Déclaration universelle part de la reconnaissance "de la dignité innée et des droits égaux et inaliénables de tous les membres de la famille humaine» pour "la base de la liberté, de la justice et de la paix dans le monde». Dans le premier article elle prescrit: "Tous les êtres humains naissent libres et égaux dans la dignité et en droits». La Déclaration générale déclare que chacun a le droit à la vie, à la liberté et à la sûreté personnelle (art. 3), le droit à la liberté de déplacement et au choix du domicile (art. 13), le droit de posséder la propriété (art. 17), à la liberté de pensée, d'expression et d'information, le droit à la liberté de réunion et d'association, le droit au travail et au libre choix du travail, le droit à la liberté de la pensée, conscience et religion, le droit à la protection de ses droits. Les limites des libertés et des droits ne peuvent être que celles prévues par la loi "dans le but d'assurer la reconnaissance et le respect inévitable des droits et des libertés des autres» (art. 29). Mais, jusque là il y a beaucoup d'événements.

Car, la proclamation de la liberté n'est pas encore une vraie liberté. La déclaration du droit n'est pas encore un droit réel. Mais, dans l'enthousiasme révolutionnaire la proclamation a l'apparence de la réalité. Même la classe dirigeante au début se fait des illusions que la liberté, l'égalité et la fraternité sont les visages de la vérité. C'est possible parce que ses intérêts, dans le but de l'abolition du pouvoir féodal, représentent aussi les intérêts de tout Etat opprimé, donc les intérêts communs. D'ailleurs, pour réaliser ses intérêts, la bourgeoisie est obligée d'attribuer à ses intérêts une allure commune. Dès qu'elle se soit installée au pouvoir, cette allure de l'intérêt commun disparaît avec le développement de son pouvoir en tant que classe au pouvoir et avec le développement des autres classes opprimées comme empiriquement soumises.

La grande révolution française était une émancipation révolutionnaire de la société chaînes féodaux. Mais son caractère révolutionnaire, aussi que les proclamées; liberté — égalité — droits de l'homme — fraternité ont été limités par son essence sociale réelle. Son émancipation était une émancipation politique, la réduction de l'homme au membre de la société bourgeoise, personne égoïste et, de l'autre côté au citoyen, individu moral. Sa liberté était la liberté du capital, la libre concurrence universalisée, le libre marché universel. Dès qu'elle se fût stabilisée au pouvoir la bourgeoisie a supprimé les droits et libertés, qui d'ailleurs n'étaient que proclamés. Cette même assemblée qui, en 1789, a adopté la célèbre Déclaration, déjà en 1791 a interdit les associations des ouvriers et les grèves (ainsi que le Code pénal en 1810), Cette interdiction a duré jusqu'à 1884. En Angleterre, économiquement plus développée, d'après la logique que les faits économiques se transforment en faits législatifs, le parlement a supprimé en 1825 les lois de la défense des associations ouvrières. D'ailleurs ni la Constitution républicaine française ne se réalisait pas.

Même des libertés démocratiques générales ne se réalisaient pas jusqu'à la fin du dix-neuvième siècle. Les restrictions différentes (à la base des propriétés, de lieu de séjours, de formation scolaires), la construction artificielle des régions électorales, le droit de veto — tout ceci limitait la démocratie parlementaire. Dans le berceau de la démocratie parlementaire, en Angleterre, les femmes ne reçoivent pas le droit de vote qu'en 1918, alors que la limite des années n'est baissée à dix-huit ans qu'en 1966. Dans le pays de la Déclaration des droits de l'homme et du citoyen seulement après la Deuxième guerre mondiale les femmes obtiennent le droit de vote; cependant avant qu'en Suisse, où précisément les femmes votent contre son droit de vote jusqu'à l'année 1971.

Dans la communauté internationale, après la Déclaration universelle des droits de l'homme, les documents les plus importants des Nations Unies sont les pactes des droits de l'homme: 1° Le Pacte international des droits économiques, sociaux et culturels et 2° Le Pacte international des droits civils et politiques. Les deux pactes sont entrés en vigueur en 1976. Aussi sont d'une grande importance les conventions de l'empêchement et de châtement des crimes de génocide (entrés en vigueur en 1951), de l'apartheid en 1973, de la suppression de toutes formes de la discrimination des femmes (1981), des droits des ouvriers, La Déclaration universelle aussi bien que les pactes et les conventions cités ont obtenus beaucoup à leur signification depuis l'année 1960, depuis quand plus de soixante pays s'est libérés de la dépendance coloniale.